

L'índex de lectura en català al País Valencià

1. L'ÍNDEX DE LECTURA EN CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ (CATALUNYA I LES ILLES BALEARS)

Tot i que el títol d'aquest article fa referència exclusivament al País Valencià, a mesura que avançàvem en l'elaboració de l'estudi prenia forma el nou contingut del document final: una reflexió sobre l'índex de lectura al País Valencià, a Catalunya i a les Illes Balears.

L'ampliació del focus d'estudi és conseqüència d'una reflexió: centrar-lo exclusivament en una zona geogràfica mostrava un mapa incomplet de la situació de la llengua catalana. Alhora, podria alimentar, de nou, el constructe que Catalunya té una situació normalitzada de la lectura en català enfront de la situació preocupant del País Valencià i de les Illes Balears. Com revisarem al llarg d'aquest article, els índexs de lectura en català són ben preocupants en tot el territori lingüístic i mostren unes característiques similars. Potser la diferència rau en el discurs de les institucions, que a Catalunya promou una realitat virtual que només existeix en el món virtual que el difon.

Les conclusions d'aquest estudi mostren una realitat caracteritzada per unes dades de lectura deficientes, una competència lingüística en català escassa i una representació virtual de la societat lectora a Catalunya i en català que poc o res té a veure amb la realitat.

Per a l'elaboració de l'estudi, hem partit de tres informes i de dues investigacions. En primer lloc, i és el document més citat, les entrevistes que la Federació del Gremio de Editores de España (FGEE) duu a terme de manera intermitent des de 2000 i que, posteriorment, la Fundació pel Llibre i la Lectura (FULL) al País

Valencià i la Generalitat de Catalunya van ampliar. Les dues investigacions són la de Lluch (2019) sobre els *booktubers* en català i l'estudi de cas de Francés (2019) sobre l'ús de l'etiqueta #Diadellibre per parlar de literatura a Twitter durant la festivitat de Sant Jordi.

2. LES DADES DE LES ENTREVISTES

L'única font d'informació global que tenim per a conèixer quins són els índexs de lectura a Espanya és l'enquesta telefònica que porta a terme l'empresa Conecta Research & Consulting per a la FGEE. Com explica el darrer informe (FGEE, 2019), entre els anys 2000 i 2012, la FGEE, amb la col·laboració de la Direcció General del Llibre, Arxius i Biblioteques del Ministeri de Cultura, va dur a terme l'estudi *Hábitos de lectura y compra de libros en España*. Aquest estudi monitora l'estat de la lectura i la compra de llibres mitjançant el seguiment continu de diversos indicadors, com la proporció de lectors freqüents i ocasionals, el nombre de llibres comprats i llegits, les hores dedicades a la lectura, l'adopció de nous hàbits de lectura digital o la lectura entre la població infantil.

L'any 2012 es va suspendre l'elaboració d'aquest estudi i l'única font de referència per al seguiment de l'evolució de la lectura va ser l'*Encuesta de hábitos y prácticas culturales*, que el Ministeri d'Educació Cultura i Esport fa cada quatre anys. L'última edició d'aquest estudi correspon als anys 2014-2015. El 2017, la FGEE va reprendre l'estudi *Hábitos de lectura y compra de libros en España*, amb la intenció de «recuperar l'eina de seguiment continu d'informació que ajude a aprofundir en el paper de la lectura en la nostra societat i la seua evolució en el temps» (FGEE, 2019).

És important recordar que la tècnica utilitzada per a la recollida de la informació és una entrevista telefònica que segueix un qüestionari estructurat: el 77 % de les entrevistes es van fer a través del telèfon fix i el 22 % restant, del mòbil. Del total de 5.004 persones entrevistades, 422 són del País Valencià; 536, de Catalunya, i 260, de les Illes Balears. La recollida de dades es va dur a terme durant els mesos d'octubre i de novembre de 2018.

Posteriorment, la FULL i la Generalitat de Catalunya van contractar l'empresa Conecta Research & Consulting per ampliar les entrevistes. Així doncs, gràcies a aquestes contractes, al País Valencià el nombre d'entrevistes va ascendir a 1.200, fetes entre els mesos d'abril i desembre de 2018 (FULL, 2019); a Catalunya, n'ampliaren l'estudi a 1.205 i el treball de camp es va fer entre els mesos de maig i desembre de 2018 (Generalitat de Catalunya, 2019).

	<i>FGEE</i>	<i>FULL - Generalitat de Catalunya</i>
Catalunya	536 entrevistes	1.205 entrevistes
País Valencià	422 entrevistes	1.200 entrevistes
Illes Balears	260 entrevistes	—

Els resultats complets poden consultar-se en les publicacions digitals que citem en la bibliografia. Per les característiques d'aquest estudi, ens hem centrat en les respostes a sis preguntes que posen el focus en la lectura de llibres. La primera pregunta, «Llegiu habitualment o en alguna ocasió llibres en català?», és molt general i les respostes que donen les persones entrevistades són difícils de comprovar, sobretot, si la persona entrevistada encara creu que la lectura en català té un valor social i, per tant, condiona la resposta que dona per preservar la imatge de persona culta i compromesa amb la cultura catalana.

Cal aclarir que aquesta pregunta suma la lectura que es fa «habitualment» i la que es fa «ocasionalment»; és a dir, l'estudi classifica com a «lector freqüent» la persona que llegeix almenys una vegada a la setmana, el «lector habitual» és la suma de les persones que llegeixen de manera freqüent i les que declaren llegir almenys un cop al mes, i el «lector ocasional» engloba les persones entrevistades que contesten que han llegit alguna vegada al mes o al trimestre.

L'anàlisi de les dades l'hem fet a partir dels informes de la FULL (2019) i de la Generalitat de Catalunya (2019) perquè el nombre d'enquestes és més gran. Amb tot, en els gràfics hem deixat també el resultat de l'anàlisi de la FGEE (2019) per poder comparar-ne els resultats.

En primer lloc, hem analitzat la resposta a la pregunta «Llegiu (habitualment i) en alguna ocasió llibres en català?» i, a continuació, «Si poguéreu triar, preferiríeu llegir els llibres en català?», «L'últim llibre que heu llegit és en català?» o «L'últim llibre que heu comprat és en català?», ja que aquestes tres preguntes demanen una precisió que permet revisar i matisar les contestacions de la primera pregunta. A continuació, compararem els resultats d'aquestes quatre preguntes en els tres estudis esmentats:

<i>Preguntes</i>	<i>País Valencià</i>		<i>Catalunya</i>		<i>Illes Balears</i>
	<i>FGEE</i>	<i>FULL</i>	<i>FGEE</i>	<i>Generalitat de Catalunya</i>	<i>FGEE</i>
1. Llegiu (habitualment i) en alguna ocasió llibres en català?	46,1 %	44,3 %	83,6 %	81,3 %	55,9 %
2. Si poguéreu triar, preferiríeu llegir els llibres en català?	2,5 %	6,8 %	34,9 %	30,8 %	14,1 %
3. L'últim llibre que heu llegit és en català?	6,2 %	5 %	28,2 %	28,1 %	7,9 %
4. L'últim llibre que heu comprat és en català?	4,9 %	7,1 %	34,6 %	30,2 %	8,3 %

Així doncs, com hem dit abans, en la primera pregunta l'enquesta junta un ventall ampli de lectors:

1. Al País Valencià, el 44,3 % respon que llegeix en valencià habitualment i en alguna ocasió; concretament: un 41,3 %, en alguna ocasió, i un 3 %, habitualment. Ara bé, quan la pregunta es concreta i se centra en si l'últim llibre estava escrit en valencià, les respostes baixen al 5 %. Paradoxalment, un 7,1 % contesta que el darrer llibre que ha comprat està escrit en valencià.

2. A Catalunya, el 34,3 % de les persones entrevistades contesta que llegeix llibres en català habitualment, és a dir, que llegeix entre una vegada a la setmana i almenys un cop al mes. La dada del 81,3 % (que aporta l'informe i que és la que majoritàriament han recollit els titulars de premsa) junta els resultats de les persones que llegeixen de manera habitual i les que ho fan de manera ocasional. En altres paraules, el 81,3 % contesta que llegeix llibres en català entre una vegada a la setmana i alguna vegada al mes o al trimestre. Quan la pregunta se centra en si l'últim llibre llegit estava escrit en català, les respostes baixen al 28,1 %. I, com en el cas anterior, puguen fins al 30,2 % quan es pregunta si el llibre comprat era en català.

Més interessants són les respostes a la pregunta sobre per què no es va llegir el darrer llibre en català. Els resultats més interessants són els següents:

<i>Preguntes</i>	<i>País Valencià</i>		<i>Catalunya</i>		<i>Illes Balears</i>
	<i>FGEE</i>	<i>FULL</i>	<i>FGEE</i>	<i>Generalitat de Catalunya</i>	<i>FGEE</i>
5. És perquè us resulta més senzill o preferiu llegir en castellà?	49,7 %	48 %	36,8 %	31,6 %	33,3 %
6. És perquè no enteneu prou bé el català?	18,7 %	18,9 %	8,6 %	8,2 %	10,6 %
Total	68,4 %	66,9 %	45,4 %	39,8 %	43,9 %

És a dir, un 68,4 % o un 66,9 % —segons l'estudi consultat— de valencians i valencianes, un 45,4 % o un 39,8 % —segons l'estudi consultat— de catalans i catalanes, i un 43,9 % de mallorquins i mallorquines majors de catorze anys declaren, en l'any 2018, que no llegeixen en català perquè la seua competència de comprensió lectora en català és insuficient.

Finalment, hem comparat en els tres estudis quins són els primers cinc llibres que les persones entrevistades declaren com a més llegits i els resultats són els següents:

FULL	Generalitat de Catalunya		FGEE
	En català	En castellà	
1. <i>Patria</i> , Fernando Aramburu	<i>Trilogia de Baztan</i> , Dolores Redondo	<i>La catedral del mar</i> , Ildefonso Falcones	<i>Patria</i> , Fernando Aramburu
2. <i>La catedral del mar</i> , Ildefonso Falcones	<i>La noia del tren</i> , Paula Hawkins	<i>Trilogía del Baztán</i> , Dolores Redondo	<i>La catedral del mar</i> , Ildefonso Falcones
3. <i>Los pilares de la Tierra</i> , Ken Follett	<i>L'església del mar</i> , Ildefonso Falcones	<i>La chica del tren</i> , Paula Hawkins	<i>Trilogía del Baztán</i> , Dolores Redondo
4. <i>Falcó</i> , Arturo Pérez-Reverte	<i>100 contes morals</i> , Joan Barril	<i>Patria</i> , Fernando Aramburu	<i>Las hijas del capitán</i> , María Dueñas
5. <i>La chica del tren</i> , Paula Hawkins	<i>Las filles del capità</i> , María Dueñas	<i>Todo esto te daré</i> , Dolores Redondo	<i>Falcó</i> , Arturo Pérez-Reverte

L'informe de la Generalitat de Catalunya (2019, p. 122-123) diferencia entre els més venuts en castellà i en català, dada que no aporta el de FULL. Els resultats són ben significatius: els llibres que els lectors diuen que han llegit no diferencien llengua, país o escriptor. Llevat d'un cas, tots entren en la categoria de *best-seller* espanyol o traduït de l'anglès.

3. LA LECTURA EN CATALÀ I ELS JOVES

La investigació que presentem en l'article Lluch (2019) analitza els *booktubers* que utilitzen el català en els seus canals. L'estudi avança en la investigació de Lluch (2017) i hi aprofundeix; per tant, utilitza el mateix mètode d'obtenció i anàlisi de dades per a situar-les en el mateix paradigma i comparar-ne els resultats.

Quan es va iniciar la investigació dels espais en català, el primer problema va sorgir amb la construcció del corpus d'anàlisi, atès que era impossible seguir el mètode de la selecció de la mostra de Lluch (2017). Principalment, perquè el tall

per a seleccionar-ne els canals de YouTube a partir d'un mínim de cinquanta mil seguidors era impossible, ja que el canal en català que més seguidors tenia no arribava als dos mil.

Per tant, la primera part de la investigació es va centrar en la recerca dels canals que conformarien el corpus d'anàlisi, atès que les estratègies adaptades de Lluch (2017) només localitzaven quatre canals de *booktubers*, quan la premsa o els canals de l'Administració catalana i els seus mitjans socials parlaven d'un fenomen estès i nombrós.

Així doncs, el mètode de recerca va consistir en l'examen dels documents virtuals que parlaven dels *booktubers* seguint els passos següents:

1. Exploració dels termes *booktuber* i «*booktuber* [en] català» a través de cercadors i mitjans socials.
2. Selecció manual dels resultats que dedicaven, almenys, dues línies als *booktubers*.
3. Anàlisi dels documents resultants.

Els documents virtuals que vam obtenir d'aquesta recerca podien classificar-se en quatre grups:

1. Una entrada de la Viquipèdia sobre els *booktubers* en català.
2. El lloc *Youtubers.cat*.
3. Els documents virtuals que les institucions han generat sobre el tema en els seus llocs web o en els mitjans socials.
4. Els articles de la premsa virtual que parlen sobre el tema.

Un cop analitzats aquests documents, els resultats de cada grup van ser els següents:

1. El primer resultat que analitzàrem va ser l'entrada de la Viquipèdia que descrivia la història del fenomen amb el text següent:

Etna Miró Escobar va presentar al seu blog literari *Viajera de libros*, el 26 de novembre del 2014, una iniciativa anomenada «Jo parlo català» amb l'objectiu de «començar a fomentar la nostra llengua a Blogger» i així identificar-se entre els mateixos membres a la blogosfera. Tanmateix, suggeria crear un grup de WhatsApp i, de tant en tant, fer trobades. El projecte va tenir tant èxit que finalment es va obrir el xat grupal a l'aplicació i, conseqüentment, es fundà el grup de Joves Lectors Catalans, el 28 de desembre del mateix any.

Quan vam analitzar les dades que aportava l'entrada, el blog que citaven com a referent, *Viajera de libros*, no estava actiu i les entrades publicades anteriorment estaven escrites en castellà i en català. La informació que oferia la resta de l'entrada feia referència a les trobades anomenades Joves Lectors que organitzava la Institució de les Lletres Catalanes i el web *Què llegeixes?*, del mateix organisme. Per tant, la informació de l'entrada de la Viquipèdia havia estat redactada per,

o des de, aquesta institució. Per a l'elaboració d'aquest estudi, el 2019, vam consultar de nou l'entrada per actualitzar-ne les dades, però la plataforma l'havia suprimida.

2. *Youtubers.cat* es presenta com un lloc web que: «neix de la necessitat de donar a conèixer i fer promoció dels canals dels *youtubers* en català. La llista de *youtubers* en català intentarà ser un reflex el més precís possible d'aquesta comunitat, oferint també estadístiques generals de tot el conjunt».

El 2016, el lloc documentava cent vuitanta-sis canals de YouTube que utilitzen el català, només noranta dels quals estaven actius, i només incloïa *Recomanacions de llibres* com a canal de BookTube. El 2019, durant la revisió per a l'estudi d'aquest article, només apareix activa una *booktuber*: Mixa.

3. El resultat de l'anàlisi dels llocs web i els mitjans socials de les institucions porta, majoritàriament, al lloc web *Què llegeixes?*, de la Institució de les Lletres Catalanes. Pràcticament, les dades obtingudes es classificaven en dos temes: les trobades de Joves Lectors, referides a l'entrada de la Viquipèdia, i la Marató de Recomanacions, que formava part d'aquestes trobades.

Vam analitzar el programa de les tres trobades que s'havien celebrat i els resultats van mostrar una disfunció, ja que no es va poder verificar la informació compartida en els mitjans socials o en la premsa. En altres paraules, Twitter o Facebook identificaven moltes de les persones assistents com a *booktubers*, però l'anàlisi dels perfils d'aquestes persones demostrava que només ho eren dos.

En el segon cas, el lloc web *Què llegeixes?* allotjava els vídeos de la Marató de Recomanacions, en el qual les persones assistents recomanen un llibre als lectors davant d'una càmera: tot i que el web etiqueta els vídeos amb la paraula *booktuber*, cap d'ells no tenia aquesta categoria.

4. Per analitzar les notícies que els mitjans de comunicació virtuals de l'àmbit lingüístic català van publicar en els últims dos anys sobre els *booktubers*, es van seleccionar cinc diaris, es van buscar notícies amb el terme *booktuber* i es van obtenir vint-i-dues notícies. El resultat de l'anàlisi del seu contingut ha estat el següent:

— Catorze notícies inclouen el terme *booktuber* i informen d'activitats dutes a terme en diferents actes oficials relacionats amb el llibre i organitzades per institucions, com ara les biblioteques, la Institució de les Lletres Catalanes, els editors o llibreters.

— Vuit notícies presenten el fenomen de manera general i el comenten en relació amb la promoció de la lectura.

— Setze notícies citen exemples de *booktubers*; però només set publiquen exclusivament en castellà, set informen de l'activitat de la *booktuber* Marta Botet, un parla del canal *Paraula de Mixa* i una altra parla d'un *booktuber* que, tot i que ha publicat en català, manté el canal inactiu des de maig de 2016.

Per la importància del mitjà, es va analitzar de manera separada el web de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. En aquest espai, la recerca de notícies va proporcionar vint-i-dos resultats; l'anàlisi manual va concloure que tres notícies es dediquen a la *booktuber* Marta Botet i la resta enllaça amb la secció que ella té al programa *El suplement*.

En conclusió, les dades inicials sobre el corpus de treball eren reals; en 2017, la investigació va demostrar que només existien quatre canals actius: dos d'administrats per dues valencianes i els altres dos, per catalanes. En l'actualització de les dades que hem fet en 2019, només s'hi mantenen actius dos canals: *Paraula de Mixa* i *La prestatgeria de Marta*, però tots dos amb una dependència gairebé absoluta, la primera, de les administracions o editorials catalanes, i, la segona, de les valencianes.

Per tant, les dades han confirmat que el fenomen «*booktuber* [en] català» és un constructe virtual creat majoritàriament per les institucions dedicades a la promoció de la lectura i de la literatura. Aquesta disfunció entre la realitat de les dades resultants de l'anàlisi i la idea que s'ha difós a través dels mitjans socials (fins a crear un constructe assumit majoritàriament) va dificultar enormement la investigació. Però un cop superada la dificultat, els resultats de la investigació són els següents:

1. Els quatre canals en català (dos en l'actualitat) s'han creat a semblança dels canals en castellà, amb característiques similars. Cal recordar que dos eren administrats per dues catalanes i els altres dos, per valencianes. A més, el canal més antic és el d'una de les valencianes.

2. La diferència dels canals en català respecte dels que són en castellà són les persones que els segueixen, que mostren uns trets comuns: persones adultes, majoritàriament dones, amb professions lligades al món del llibre i la lectura, com ara persones que treballen en el món de l'edició, de les llibreries, de les biblioteques o de la gestió cultural. Així doncs, no és estrany que tres de les quatre persones administradores entrevistades declaren que col·laboren habitualment amb editorials o que siguen convidades a les activitats organitzades per les institucions, com ara les setmanes del llibre català, el dia de Sant Jordi, etc.

3. Tot i que la llengua majoritària en què treballen és el català, també fan servir el castellà i l'anglès; de manera similar, també recomanen llibres en les tres llengües.

4. L'ESTUDI D'UN CAS: LECTURA I TWITTER

Per completar la revisió dels índexs de lectura en català, hem considerat fonamental difondre els resultats d'una investigació sobre un cas concret: quina llengua s'utilitza a Twitter per a parlar de lectura durant la Diada de Sant Jordi.

Per la quantitat de dades que generen les converses dels usuaris al voltant de la lectura, la investigació de Francés (2019) valora el cicle de vida d'un esdeveniment (Anber, Salah i Abd El-Aziz, 2016, p. 243), concretament, la Diada de Sant Jordi de 2017. La pregunta de la investigació era: quin és el comportament de la xarxa social Twitter en el Dia de Sant Jordi? Per contestar-la, es va fer un monitoratge i rastreig de dades a partir de les etiquetes #Diadellibre, #SanJordi2017, #diadellibre2017, #Díadelibro #SanJordi2017, #diadellibro2017 i les variants durant un espai determinat de temps (l'empresa Séntisis va recopilar-ne la informació). El lector pot consultar la investigació completa a l'article de Francés (2019).

Ara ens centrem en la llengua utilitzada en els tuits compartits i els resultats són els següents:

<i>Àrea d'estudi</i>	<i>Tuits escrits en català</i>	<i>Tuits escrits en castellà</i>
Total	20 % (14.439 tuits)	80 % (57.394 tuits)
Àrea catalanoparlant	40 % (9.400 tuits)	60 % (14.200 tuits)

Així doncs, el resum de la conversa dona un total de 71.833 mencions de les etiquetes, 37.941 usuaris únics i un abast (nombre de vistes potencials) de 422,9 milions. De les mencions, un 20 % del total usen el català com a llengua vehicular (14.439 tuits, en total), davant d'un 80 % (57.394 tuits) que fan servir el castellà.

Aquesta proporció varia en els territoris de parla catalana: si només tenim en compte Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, de 23.600 mencions (tuits per 11.022 usuaris únics i amb un abast de 137,5 milions de vistes potencials), un 40 % (9.400 tuits) són en català i la resta, un 60 % (14.200 tuits), en castellà.

Així doncs, fins i tot en els territoris en català, els lectors i lectores usen el castellà per a parlar de lectura en un dia molt significatiu per a la cultura catalana.

5. PER A LA REFLEXIÓ

La percepció que els agents de l'ecosistema del llibre transmeten a Internet sobre la lectura i el català xoca frontalment amb el mapa real de les dades. Els titulars de premsa i els tuits posen el focus en el fet que, al País Valencià, el 44,3 % de les persones i, a Catalunya, el 81,3 % llegeixen en català. Però ja hem vist que una anàlisi més detallada dels resultats dels informes retornen unes xifres diferents: un 3 % dels valencians i valencianes, i un 34,3 % dels catalans i catalanes llegeixen llibres en català entre una vegada a la setmana i un cop al mes.

I cal recordar que són entrevistes telefòniques, és a dir, hem de creure que les persones entrevistades no han mentit ni exagerat perquè un 5 % i un 28,1 % contesten que el darrer llibre que han llegit estava escrit en valencià i en català. Però la

dada més preocupant és la que fa referència a la competència de comprensió lectora en català que tenen les persones entrevistades: un 68,4 % o un 66,9 % —segons l'estudi consultat— de valencianes i valencians; un 45,4 % o un 39,8 % —segons l'estudi consultat— de catalanes i catalans, i un 43,9 % de mallorquines i mallorquins majors de catorze anys declaren, en l'any 2018, no entendre suficientment el català i per aquesta raó no trien els llibres en aquesta llengua. A més, quan la pregunta es concreta i se centra en els títols que s'han llegit, les respostes aporten una majoria quasi absoluta de títols escrits per autors espanyols o traduïts.

Els dos estudis de casos mostren, per una part, que la lectura dels joves en català depèn de la tasca que fa l'Administració, perquè quan han de parlar de lectura en els canals virtuals habituals entre els adolescents ho fan en castellà. Per una altra, en la festa més important del llibre en català, la ciutadania tria el castellà per parlar-ne a Twitter.

Per acabar, les conclusions no són ni optimistes ni pessimistes. Són el resultat de l'anàlisi de les dades de tres informes i dues investigacions que, de manera científica, treballen els índexs de lectura en català. Qualsevol científic sap que únicament amb dades reals podem construir polítiques públiques de lectura (vegeu Lluch *et al.*, 2017). Millorar-ne els índexs no és una missió de l'escola: l'escola ensenya a llegir qualsevol tipus de text i ensenya a llegir textos literaris; la resta de l'Administració és la responsable de transformar els ciutadans en lectors. Per tant, només amb unes polítiques públiques serioses, no centrades únicament en el llibre, que no siguin ajudes indirectes a la indústria editorial, podran (si encara hi som a temps) augmentar els índexs de lectura en català.

GEMMA LLUCH
Universitat de València

BIBLIOGRAFIA

- ANBER, H.; SALAH, A.; ABD EL-AZIZ, A. A. (2016). «A literature review on Twitter data analysis». *International Journal of Computer and Electrical Engineering*, núm. 8 (3), p. 241-249.
- FEDERACIÓN DEL GREMIO DE EDITORES DE ESPAÑA (FGEE) (2019). *Hábitos de lectura y compra de libros en España | 2018* [en línia]. Madrid: Connecta. <<https://www.federacioneditores.org/lectura-y-compra-de-libros-2018.pdf>>.
- FRANCÉS, Maria Àngels (2019). «La literatura a Twitter. Estudi del cas #Diadelllibre». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 32, p. 11-31. També disponible en línia a: <http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/32/05_Frances.pdf>.
- FUNDACIÓ PEL LLIBRE I LA LECTURA (FULL) (2019). *Hábitos de lectura y compra de libros en la Comunidad Valenciana - 2018* [en línia]. Madrid: Connecta. <http://fundaciofull.com/wp-content/uploads/2019/03/barometre_habits_lectors_compra_llibres_2018.pdf>.

- GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya - 2018* [en línia]. Madrid: Connecta. <https://issuu.com/icec_generalitat/docs/ha_bits_lectura_18>.
- LLUCH, Gemma (2017). «Los jóvenes y adolescentes comparten la lectura». A: CRUCES, Francisco (dir.). *¿Cómo leemos en la sociedad digital?: Lectores, booktubers y prosumidores*. Madrid: Ariel: Fundación Telefónica, p. 29-51.
- (2019). «Els booktubers en català. Un constructe virtual?». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 32, p. 33-46. També disponible en línia a: <http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/32/06_Lluch.pdf>.
- LLUCH, Gemma; ESCANDELL, Dari; FRANCÉS, M. Àngels; BALDAQUÍ, Josep Maria; ESTEVE, Anna (2017). «Políticas públicas de lectura e investigación. El diseño del Plan Valenciano de Lectura». *Ocnos*, vol. 16 (1), p. 121-133. També disponible en línia a: <http://dx.doi.org/10.18239/ocnos_2017.16.1.1087>.